
УДК 81'374

І.А. Самойлова

Інститут української мови НАН України, м. Київ

XIV МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЛЕКСИКОГРАФІЇ»

---

16 — 17 травня 2019 року в Мінську в Інституті мовознавства імені Якуба Коласа Центру досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі відбулася XIV Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми лексикографії». Співорганізаторами конференції виступили Гродненський державний університет імені Янки Купали, Інститут лінгвістичних досліджень РАН (Санкт-Петербург), Інститут славістики Альпен-Адрія університету (Клагенфурт), Інститут русистики Варшавського університету, Харківське лексикографічне товариство при Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут».

Учасники конференції представляли близько 45 науково-дослідних установ і закладів вищої освіти з Мінська, Гродна, Києва, Харкова, Москви, Санкт-Петербурга, Костроми, Воронежа, Красноярська, Новосибірська, Томська, Казані, Варшави, Познані, Праги, Клагенфурта (Австрія), Бордо (Франція), Едирне (Туреччина).

Із вітальним словом на адресу учасників і гостей конференції звернулися Голова Президії НАН Білорусі, акад. **В.Г. Гусаков**, директор Центру досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі, акад. **О.І. Локотко**, директор Інституту мовознавства імені Якуба Коласа Центру досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі **І.Л. Копилов**.

Пленарне засідання відкрив **І.Л. Копилов** доповіддю «Білоруська академічна лексикографія: історія і сучасний

© І.А. САМОЙЛОВА, 2019

стан (до 90-річчя Інституту мовознавства імені Якуба Коласа)», у якій докладно розглянувши здобутки співробітників в історичному, етимологічному, діалектному, термінологічному, перекладному, тлумачному, ономастичному, ортологічному, граматичному словникарстві, звернувши увагу на словники іншомовних слів, словники скорочень, нових слів, а також на електронні, навчальні словники, окреслив сучасний стан роботи над словниковими працями, підкресливши, що лексикографічна праця, як і досі, залишається одним із пріоритетних напрямків діяльності Інституту.

В.В. Дубічинський (Варшавський університет) і **Тільманн Ройтер** (Альпен-Адрія університет, Клагенфурт) у спільній доповіді «Презентація нового українсько-німецького словника лексичних паралелей» схарактеризували застосовану процедуру лексикографічного опису лексичних паралелей зіставляваних мов, яка дає змогу показати формально-змістову близькість і водночас національно-культурну своєрідність лексем, виявити труднощі під час пошуку перекладних еквівалентів. Доповідачі окреслили поняття *хибні лексичні паралелі*, *неповні лексичні паралелі*, *повні лексичні паралелі*, *інтерсемема*, *міжмовні омоніми*, *міжмовні пароніми*, *міжмовна омонімо-паронімія* (*паронімо-омонімія*).

Г.М. Склярєвська (Російський державний педагогічний університет ім. О.І. Герцена, Санкт-Петербург) у доповіді «Тлумачний словник і його місце в типології словників» зацентрувала увагу на одній із проблем теоретичної лексикографії — пошуку місця тлумачного словника в різних типологіях, з огляду на те, що на сьогодні жодну відому типологію словників не можна визнати досконалою, тобто такою, яка мала б не тільки систематизувальну, але й прогнозувальну функцію, що стало зрозумілим в епоху «словникового буму» кінця ХХ — початку ХХІ ст. Як основне протиставлення в типології доповідачка запропонувала розглядати **опозицію** тлумачного і «нетлумачного» словника, зважаючи на визначальні як мінімум чотири лексикографічні параметри тлумачного словника: вокабулу, граматичну характеристику, тлумачення і приклади вживання.

В.П. Русак (Інститут мовознавства імені Якуба Коласа Центру досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі) і **Ю.С. Гецевіч** (Об'єднаний інститут проблем інформатики НАН Білорусі) розповіли про електронні моделі баз даних лексико-граматичного фонду білоруської мови та алгоритми для їхньої конвертації в спільній доповіді «Сучасна білоруська лексикографія: новий формат». Завдяки інформаційним технологіям підготовлено «Орфоепічний словник білоруської мови», перевидано низку граматичних словників, посилено системність подання іншомовних слів, представлено результати опрацювання великих масивів словникових матеріалів у нових форматах — електронних ресурсах, зокрема на спеціальній інтернет-платформі.

Своїми міркуваннями щодо технологізації та філософських підходів у лексикографічній праці поділилися **Л.В. Ричкова** (Гродненський державний університет імені Янки Купали) в доповіді «Технологічний прорив у лексикографії: нові можливості чи нові виклики?» та акад. **В.А. Широков**

(Український мовно-інформаційний фонд НАН України, Київ) — «Філософія словника».

Секційні засідання проходили за тематичними блоками: методологічні й лінгвістичні аспекти лексикографії; нові словникові проекти; термінографія, термінологічні бази і банки даних; історична лексикографія; идеографічні, статистичні, ономастичні та інші словники; комп'ютерна і корпусна лексикографія; лексикографічний опис діалектів, соціолектів, жаргонів та інших комунікативних варіантів мови. Був проведений круглий стіл «Сакральні слова і слов'янська лексикографічна практика».

З огляду на те, що з науковими матеріалами учасників конференції можна ознайомитися у збірнику «Слово и словарь=Vocabulum et vocabularium» (Вип.16), опублікованому вже до початку конференції, а також інформацію про конференцію та резюме доповідей розміщено на сайті Інституту мовознавства імені Якуба Коласа Центру досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі, зупинимося на деяких доповідях, які видалися нам особливо близькими до проблем сучасної української лексикографії.

Упродовж двох днів працювала секція *Нові словникові проекти*. **О.Г. Борисова** (Московський міський педагогічний університет) представила спільну доповідь із **Т.С. Попенковою** «Онлайн-словники: можливість і необхідність», підкресливши, що використання технології створення онлайн-словників є вирішальним для відображення політичної та суспільної лексики, мови окремих політичних сил, яку також називають «маніфестативною лексикою». Доповідачка ознайомила з принципами створення онлайн-словника дискурсивно-зумовленої лексики, тобто тих лексико-фразеологічних одиниць, які є чиймись цитатами, точними або переробленими, що поширилися в друкованих чи електронних ЗМІ, Інтернет-спілкуванні. **Н.О. Козельська** (Воронезький державний університет) у доповіді «До проблеми лексикографічного опису порівняльно-уподібнювальних прислівників» порушила проблему неповного відображення семантики означених прислівників у тлумачному словнику й представила три основні моделі опису значень прислівників за матеріалами тлумачних словників, Національного корпусу російської мови та можливість виявлення значення за допомогою психолінгвістичного експерименту з подальшим відображенням у психолінгвістичному семантичному словнику. **Г.І. Михальов** (Російський університет транспорту, Москва) у доповіді «Про необхідність створення “Тлумачного словника відносних прикметників сучасної російської літературної мови”» проаналізував опис семантики відносних прикметників у тлумачних словниках. Дійшовши висновку про змістову недостатність словникових дефініцій «Прикм. до ...» і «Стосовний до ...», учений запропонував усунути прогалини шляхом створення спеціального тлумачного словника досліджуваних слів, у якому якомога повніше конкретизувати їхню семантику. **М.А. Стерніна** (Воронезький державний університет) у доповіді «Нові серії словників Воронезької школи порівняльних досліджень» розглянула

три нові серії словників: серію словників англо-російської безеквівалентної лексики, серію словників комунікативної релевантності семем найчастотніших російських і англійських лексем та серію контрастивних семних словників російської і англійської мов. **О.М. Дубровська** (Новосибірський державний технічний університет) у доповіді «Словник лінгвокультурних типажів: до проблеми мікроструктури» висвітлила основні засади створення розроблюваного словника. Розглянувши низку класифікацій лінгвокультурних типажів, дослідниця запропонувала власний поділ типажів за тематичними групами та окреслила структуру словникової статті майбутньої праці. **Д.Ю. Просовецький** (Воронезький державний університет) у доповіді «Психолінгвістичний підхід до опису синонімів і синонімічних рядів сучасної російської мови» запропонував метод психолінгвістичного дослідження синонімів і синонімічних рядів, висловив міркування, що семантичну диференціацію синонімів, по-перше, раціональніше й продуктивніше проводити на підставі порівняльного аналізу їхніх асоціативних полів, по-друге, синоніми і синонімічні ряди можна визначити найточніше шляхом встановлення схожості їхніх асоціативних полів, по-третє, синонімами у свідомості носіїв мови можуть бути лексеми різних частин мови. **Дідьє Дюпої** (Університет Бордо ім. Мішеля Монтеня, Франція) у доповіді «Практика укладання словника російсько-французьких лексичних паралелей — про добір слів, значень, ілюстративних прикладів і укладання тлумачень» зацентрував увагу на уточненні й адаптації тлумачень значень російських і французьких лексичних паралелей, добиранні еквівалентів для значень, що збігаються й не збігаються, на пошуку ілюстративних словосполучень.

Робота секції *Ідеографічні, статистичні, ономастичні та інші словники* була присвячена власним назвам. **Н.М. Сянкевіч** (Інститут мовознавства імені Якуба Коласа Центру досліджень білоруської культури, мови і літератури НАН Білорусі) у доповіді «Прецедентні оніми в білоруській літературі XIX ст.: проблеми лексикографічної репрезентації» схарактеризувала функціонування прецедентних імен у творах білоруської художньої літератури XIX ст. Доповідачка обґрунтувала положення про те, що прецедентні оніми варто залучати до реєстру ономастичних словників, подаючи в окремих розділах, доцільно їх позначати терміном *конотоніми*, а також ознайомила з підрозділами конотонімів, які на підставі опрацьованого матеріалу можливо було виокремити на цьому етапі дослідження: антропоніми, біблійні імена, міфоніми, топоніми й етніоніми. **Т.В. Михайлова** (Сибірський державний університет науки і технологій ім. М.Ф. Решетнева, Красноярськ) і **О.В. Михайлов** у спільній доповіді «До проблеми лексикографічного опису оцінного значення: проект словника оцінних номінацій політичних діячів Стародавньої Русі XV — XVII ст.» описали засади розроблюваної праці. Її основу становитиме словник політично важливих персон: князів, сановників, книжників і т. ін. Доповідачі наголосили, що цей словник великою мірою варто трактувати як синтаксичний, оскільки його *дефініція* спирається на синтаксичні конструкції для

експлікації оцінки діячів. Оцінні (вторинні) номінації подаватимуться від першої, другої і третьої особи. **І.А. Самойлова** (Інститут української мови НАН України, Київ) у доповіді «Власні назви у творчості І.М. Дзюби та їх словниковий опис» розглянула функціонально-структурні особливості онімних одиниць у авторських текстах різної жанрової специфіки — літературознавчих статтях, памфлетах, мемуарах. Спостереження щодо структури антропонімів як кількісно найбільшого онімного розряду в усіх текстах дало змогу виокремити більше 23 антропомоделей. Дослідниця зацентрувала увагу на використанні І.М. Дзюбою вигаданих власних імен. В аспекті вивчення авторського словотворення ця група онімів, безумовно, поряд із апелятивною лексикою також становить предмет авторської лексикографії. **О.Р. Хісамов** (Інститут мови, літератури і мистецтва ім. Г. Ібрагімова Академії наук Республіки Татарстан, Казань) виступ «Електронна картотека топонімів Республіки Татарстан РФ» присвятив розгляду цієї групи власних назв, відзначивши, що інформаційно-аналітичну систему топонімної лексики розробляють у напрямках створення бази даних, засобів збереження, опрацювання картографічних даних. Якщо створення баз даних характеризується набором стандартних параметрів, як-от: топонім, його транскрипція, варіанти назви, географічні координати, легенда тощо, і не вимагає спеціальних наукових досліджень, то ретельного дослідницького пошуку потребують: ідентифікація топонімів за різними джерелами; структурний поділ назв для формування списку основних компонентів, що дозволить виявляти найзначущі компоненти топонімів і проводити їхнє вибирання за заданим критерієм; етимологічна інтерпретація топонімів.

На прикінцевому пленарному засіданні констатовано багатовекторність порушеної лексикографічної тематики, беззаперечно актуальність обговорюваних питань і, головне, реальність утілення пропонуваних проєктів у практику укладання словників.

Організатори Міжнародної конференції для підтримання атмосфери доброзичливості, що панувала під час виголошення доповідей і наукових дискусій, запропонували культурні заходи. Учасники мали змогу взяти участь у пішохідній екскурсії «Мінськ Кароля Чапського» (Кароль Гуттен-Чапський — великий землевласник польсько-литовського роду Гуттен-Чапських, міський голова Мінська з 1890 по 1901 рр.), відвідати Музей старожитнобілоруської культури, Центральний ботанічний сад НАН Білорусі, поїхати на екскурсію до м. Полоцьк.

Статтю отримано 10.09.2019

I.A. Samoilo

Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

XIV INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
«MODERN PROBLEMS OF LEXICOGRAPHY»